

Pekka Visuri

VIAPORIN PIIRITYS JA ANTAUTUMINEN KEVÄÄLLÄ 1808

Kirjoitus perustuu kirjaan Reima T.A. Luoto - Heikki Talvitie - Pekka Visuri, *Suomen sota 1808 - 1809: taustat, tapahtumat, muistomerkit* (Fenix, Espoo 2008) ja Suomenlinnan museossa 24.4.2008 pidettyyn luento.

Ruotsin suurvalta-aseman vähittäinen heikkeneminen ja Venäjän nousu Itämeren alueen mahdiksi alkoi 1700-luvun alussa käydyin Suuren Pohjan sodan aikaan. Sotilaspoliittisesti ja strategisesti merkittävintä oli Venäjän työntyminen Baltiaan ja Suomenlahdelle sekä siihen liittynyt Pietarin kaupungin perustaminen vuonna 1703. Ruotsin laiminlyötyä Suomen puolustamisen venäläiset miehittivät maan usean vuoden kestäneen "ison vihan" ajaksi. Uudenkaupungin rauhassa 1721 Ruotsi menetti Viipurin läänin ja rajan kulku määrättiin suunnilleen Suomen nykyisen itärajan mukaiseksi.

Viaporin rakentaminen

Ruotsi yritti saada menettämiään alueita takaisin, kun Venäjä sitoutui eurooppalaisiin sotiin ja jatkuvaan kamppailuun Turkkia vastaan. Kelvottomasti johdettu "hattujen sota" 1741 - 1743 tuotti kuitenkin suomalaisille uutta kärsimystä, kun venäläiset miehittivät eteläisen Suomen. Turun rauhassa 1743 raja siirtyi Kymijoelle ja halkomaan Savoaa, joten myös edellytykset Suomen puolustamiselle jälleen heikkenivät. Parin vuoden kuluttua aloitettiin linnoitustyöt uudella rajalla Loviisassa ja Svartholmassa.

Helsingin edustalle ryhdyttiin vuonna 1748 rakentamaan Sveaborgin (Viaporin) merilinnoitusta Ranskalta saadun rahoituksen turvin. Viapori suunniteltiin aikansa parhaiden linnoitusoppien mukaisesti riittävän vahvaksi kestämaan hyökkäykset mereltä ja siten kykeneväksi suojaamaan laivastoa, jota voitiin käyttää rannikon puolustukseen sekä tarvittaessa myös hyökkäyksiin aina Pietarin saakka. Viaporista tuli puolen vuosisadan ajaksi Ruotsin mittavin rakennushanke.

Ruotsalaisten uusi revanssiyritys, joka tunnetaan Kustaan sotana, vuosina 1788 - 1790 ei muuttanut rajalinjauksia mutta hälytti venäläiset vahventamaan puolustustaan Suomen suunnalla. Vaikka sodan loppuvaiheessa käyty Ruotsinsalmen meritaistelu päättyi Ruotsin laivaston voittoon, ei Suomessa enää vallinnut kovin suurta luottamusta ruotsalaisten kykyyn ja haluun puolustaa maata sodassa Venäjää vastaan. Viaporin linnoituksen rakentamistöiden jatkaminen ei tuota käsitystä paljonkaan korjannut eikä parantanut ratkaisevasti Suomen strategista asemaa. Jälkeen päin arvioituna voidaan todeta, että linnoituksen rakentamiseen sidottiin paljon väkeä ja varoja, joita olisi tarvittu maavoimien kohentamiseen. Mielikuvissa Viaporia pidettiin valloittamattomana "Pohjolan Gibraltarina" ja Ruotsin puolustuksen lukkona itää vastaan ottamatta huomioon muuttuneita olosuhteita.

Sodan alkaminen talvella 1808

Sodanuhan kasvaessa vuoden 1808 alussa Tukholmassa tarkistettiin Suomen puolustamiseksi tehtyjä suunnitelmia. Kuningas Kustaa IV Adolf määräsi, että venäläisten hyökkäyksen alkaessa armeijan tuli vetäytyä Pohjanmaalle, mutta Svartholman ja Viaporin linnoitukset oli pidettävä hallussa kevääseen asti, jolloin vastahyökkäys alkaisi Ruotsista saatavin

apujoukoin. Suomen armeijan ylipäälliköksi nimitetty kenraali Wilhelm Mauritz Klingspor oleskeli Tukholmassa, joten hänen sijaisenaan Suomessa toiminut kenraali Carl Nathanael af Klercker joutui yksin kantamaan vastuun puolustusvalmiuden kohottamisesta. Viaporin ja Svartholman linnoituksiin sijoitettiin yhteensä 7 600 miestä, ja kenttäarmeijan 10 000 sotilasta ryhmitettiin Etelä-Suomen pääteiden suunnille.

Sodan alkaessa 21. helmikuuta oli Viaporin linnoitukseen ja Helsingin puolustukseen sijoitettu lähes 7 000 sotilasta. Heistä merkittävä osa oli värvättyjä ammattisotilaita, mutta lähes puolet oli heikosti koulutettuja alokkaita tai laivojen miehistöjä. Linnoituksen päällikkönä toimi vara-amiraali Carl Olof Cronstedt, joka oli kunnostautunut Ruotsinsalmen meritaistelussa kesällä 1790, mutta hänellä ei sen jälkeen ollut kokemusta sotatoimien johtamisesta. Kuningas oli nimittänyt Cronstedtin tuohon tärkeään tehtävään, vaikka tiesi amiraalin vastahakoisuuden ottaa vastuulleen Viaporin puolustamisen.

Ruotsin sotasuunnitelmassa Viaporin pitäminen hallussa nähtiin keskeiseksi päämääräksi, sillä linnoituksessa oli suuria varastoja ja laivatelakoita, ja sitä oli ajateltu käyttä vastahyökkäysten tukikohtana. Yleisen käsityksen mukaan Viapori oli yhä valloittamaton vahvan aseistuksensa ja tukevien muuriensa vuoksi. Tykkeitä puolustajilla oli kaikkiaan noin 2 000, mutta niistä oli ampumakuntoisia vain 700. Ampumatarvikkeita laskettiin olleen varastoissa ainakin parin kuukauden taistelua varten.

Piiritys ja aselepo

Venäläiset valtasivat Helsingin pienen etujoukon yllättävällä iskulla jo 2. maaliskuuta, minkä jälkeen kesti pari viikkoa saada paikalle vahvennuksia Viaporin piiritystä varten. Vielä maaliskuun lopulla kenraali Jan Peter van Suchtelenin komennossa oli piirittäjiä vain 4 000 sotilasta eli runsas puolet linnoituksen miesvahvuudesta, käytössään noin 50 tykkiä. Huhtikuun alussa venäläisten vahvuus kohosi 6 500 sotilaaseen, ja tykkien määräkin hieman lisääntyi, mutta se ei mitenkään vetänyt vertoja linnoituksen tykistöille. Venäläiset rakensivat tykkipattereita muun muassa Kaivopuistoon ja Katajanokalle, mistä ne ampuivat harvakseltaan häirintätulta.

Yhteydenpito Helsingistä Viaporiin jatkui myös piirityksen aikana, tosin vähitellen venäläisten tiukentuvassa kontrollissa. Piirittäjät toimittivat linnoitukseen valikoitua tietoa Ruotsin tukalasta asemasta ja heikoista mahdollisuuksista antaa apua. Psykologiseen sodankäyntiin venäläiset käyttivät monenlaisia sanansaattajia, muun muassa kaupungissa asuvia upseerien rouvia, jotka kuvailivat olojensa mukavuutta linnoituksen ulkopuolella ja liioittelivat piirittäjien vahvuutta.

Aseleponeuvotteluja käytiin useassa vaiheessa. Ensin sovittiin, ettei Viaporista enää ammuta kaupunkiin. Sitten käytiin kauppaa eräiden saarten kohtalosta, ja lopulta 6. huhtikuuta syntyi sopimus tulituksen keskeyttämisestä 3. toukokuuta asti, jolloin linnoitus sovituin ehdoin antautuisi, jos ruotsista ei siihen mennessä tule apua. Venäläiset saivat pantiksi muutamia pieniä linnoitukseen kuuluvia saaria.

Tukholmaan lähetetyt sanansaattajat pääsivät perille vasta tuon määräajan jälkeen, joten siellä ei edes tiedetty avunpyynnöstä. Sen toteutus olisi ollut muutenkin mahdotonta, sillä meneillään oli ankara pakkastalvi ja meren jään sulaminen tapahtui ennusteidenkin mukaan vasta toukokuun alkupuolella.

Aselevon aikana venäläiset rakensivat uusia tykistöpattereita meren puolelle muun muassa Santahaminaan ja Vallisaareen, joten linnoituksen piiritys täydentyi merkittävästi ja samalla avustuslaivojen pääsy alueelle olisi tuntuvasti vaikeutunut. Asetelmasta paljastui myös Viaporin sotilaallinen heikkous, sillä linnoitus oli kooltaan melko pieni, eikä sillä voitu sulkea mitään tärkeitä kulkureittejä. Se oli itse asiassa vain kallis laivaston varasto ja sotilaiden asuinpaikka.

Antautuminen

Määräajan umpeuduttua 3. toukokuuta Viaporista annettiin antautumismerkki, ja linnoitus luovutettiin venäläisille muutaman päivän kuluessa. Antautumisehtojen mukaan hävityksiä ei saanut tehdä, ja toisaalta sotilaat saivat aseiden luovuttamisen jälkeen matkustaa kotiinsa luvattuaan kunniasanalla olla ottamatta osaa sotatoimiin.

Viaporista venäläiset saivat suuren sotasaaliin, josta on erityisesti mainittava saaristolaiivaston kymmenet toimintakuntoiset alukset. Venäjällä Viaporin antautumista luonnollisesti juhlittiin suurena saavutuksena, eikä tapahtuman psykologista merkitystä kannatakaan aliarvioida.

Ruotsissa ja Suomen armeijan piirissä antautuminen yleisesti nähtiin petoksena vailla vertaakaan, ja erityisesti amiraali Cronstedtia pidettiin maanpetturina. Jälkeen päin on yhä jaettu keskustella hänen päätöksensä perusteista ja syyllisyytensä asteesta. Samalla on turhan paljon korostettu Viaporin sotilaallista merkitystä selityksenä Ruotsin tuleville vastoinkäymisille.

Arviointia

Nykyajan perspektiivistä katsottuna on vaikea käsittää, että Viaporin menetys olisi ollut tärkeä syy Ruotsin häviöön sodassa. Kahden vuosisadan kuluessa on kertynyt runsaasti kokemuksia vastaavista tilanteista, joten Viaporin kaltaisten linnoitusten merkitys osataan jo paremmin kyseenalaistaa. Siihen sijoitetut varat osoittautuivat vuoden 1808 tilanteessa hukkainvestoinneiksi ja tuhansien sotilaiden jättäminen linnoitukseen -- kolmasosa koko Suomen armeijasta -- strategiseksi virheratkaisuksi. Noita varoja ja joukkoja olisi voitu käyttää huomattavasti tehokkaammin sodankäyntiä palvelemaan.

Cronstedt saattoi olla petturi tai sitten sotilaistaan hyvin huolehtiva esimies, mutta Viaporilla ei keväällä 1808 syntyneessä tilanteessa ollut ratkaisevaa merkitystä sodan kululle, vaikka linnoitus ei olisi antautunutkaan. Lisäksi voidaan kyseenalaistaa ajatus, että ruotsalaiset olisivat mereltä voineet tuoda linnoitukseen tai sen lähialueille niin merkittäviä vahvistusjoukkoja, että ne olisivat uhanneet venäläisten asemia Helsingissä. Hieman kärjistäen voidaan Viaporista sanoa suureksi vankilaksi, jonka muurien sisälle oli jätetty vahvat maavoimat ilman mahdollisuuksia ryhtyä tosissaan taisteluun.

Ruotsalaisten 1700-luvulla rakentama Sveaborg (Viapori) oli tarkoitettu palvelemaan ennen kaikkea laivastotukikohtana, eikä sille ollut luotu kykyä kestää pitkäaikaista piiritystä. Vasta Venäjän keisarikunta rakensi Viaporista vahvan merilinnoituksen ja siihen liittyvän Helsingin laajan maalinnoitusjärjestelmän 1900-luvun alussa. Tämäkin linnoitus sortui ensimmäisen maailmansodan aikaan mutta ei pommituksen tai piirityksen tuloksena vaan sisäisesti heikentyneenä vallankumouksen alettua vuonna 1917.